

Виданне „Союза визволення України“.

Д-р ВОЛОДИМИР СТАРОСОЛЬСЬКИЙ.

Національний і соціяльний
момент в українській історії.

ВІДЕНЬ 1915.

З друкарні Мехитаристів у Відни, VII.

Виданне „Союза визволення України“.

Д-р ВОЛОДИМИР СТАРОСОЛЬСЬКИЙ.

Національний і соціяльний
момент в українській історії.

ВІДЕНЬ 1915.

З друкарні Мехитаристів у Відни, VII.

Серед програм, які від часу розгрому князівської доби аж по нинішній день висували ся на перший плян політичного життя України, відгравали і відграють питання суспільного характеру найвизначнішу ролю. Можна се сміло сказати: питанне української державности, самостійного політичного буття звязане історично з питаннем суспільного положення українського демосу сильнійше, безпосереднійше і тіснійше, ніж у котрій иншій національній суспільности.

Завдяки спеціальним умовам, географічному положенню та політичним відносинам східної Європи не змогли витворити та удержати української держави ті чинники, що таку велику ролю відиграли в історії державности інших народів. Династичний чинник, який в первопочинах нашої історії зазначив ся в початках сього тисячоліття кількома блискучими успіхами, скінчив свою ролю банкруцтвом по перших татарських набігах на Україну. Слідуючі століття аж до половини тисячоліття принесли Україні постійний нестримний перехід її вищих суспільних верстов в чужі національні табори. Родова та земельна українська аристократія записала ся в історії свого народу іменами кількох своїх визначних заступників одиничними безперечними та чималими заслугами. Сі вчинки як і ціла діяльність найвизначніших діячів старої української аристократії, коли згадати лишень імя князя Константина Острозького, — надихані сумом трагічної долі героїв, що гинуть на пропащій позиції. Вони драматично гарні та великі — та духова їх велич, яко високий примір для грядучих поколінь, се майже

одиноке, що змогли вони внести в наш національний дорібок. Вони ж не змогли перепинити ходу історії, яка торощила безпощадно українське національне життя, не тільки його політичний, але й чисто культурний зміст. Колективні виступи стародавньої української аристократії обмежили ся скоро до області виключно віроісповідного життя. Безперечно віроісповідне питання зоставало ся часто в тісній звязи з питаннями національно-політичного характеру, а віроісповідні домагання бували часто фірмою, в якій проявляло ся національне життя та його постуляти. Не инакше було і з виступами української шляхти в Польщі в XVI та XVII віках. Всеж таки політична думка, а властиво патріотичне чуття, які у них проявляли ся, не формулювали ся ніколи в ясних політичних домаганнях, як се стало ся пізнійше, коли козацтво виписало віроісповідні домагання на своїх стягах. Отсі виступи шляхти стають в XVII століттю рідші — нарешті тратять самостійне значіння і роля шляхти в XVII століттю цілком кінчить ся, — маніфестуючи ся одиничними виступами її репрезентантів під стягами, які розвинули і держали в горі кріпкі руки козащини. Так перервала ся традиція, яка звязувала українську політичну думку з політичною ролю князів-династій та стародавньої родової шляхти.

Відродженне сеї думки довершило ся протягом XVII століття зовсім самостійно, стихійно серед сих шарів народу, що колись не відгравали в його життю ніякої ролі: *серед українського демоса.*

Полишена фактично сама собі, без ніякого захисту проти татарського лихоліття, українська народня маса почала сама з себе, без якої-будь підмоги з боку держави витворювати власну збройну силу. Українська козачина, безнастанний ріст котрої виповнює українську історію XV і XVI століття, є стихійним витвором народньої маси. Зв'язане тісно з масою українське козацтво зістаєть ся довго лишень побутовим проявом життя сеї маси, не виділяючи ся з неї соціально в окрему верству. Українська народня маса — селянство та міщанство

— була в рівній мірі козацькою, як козацтво було зв'язане з нею в органічно одну цілість. Традиція сеї тісної органічно зв'язи зістала ся по нинішній день живою в народній масі, доля котрої була протягом кількох століть зв'язана з історією козаччини. Перехована в народніх піснях оцінка козаччини народом характеризує політичний світогляд народу в минулім і містить елементи, які по нинішній день зістали ся складниками сього світогляду. Тай навідворіт: відношенне козацтва до широкої народньої маси рішало на всім протязі його історичної ролі про його долю, силу та значінне. Чим тіснійша була ся зв'язь, чим вірнійшим та щирійшим заступником народніх потреб та домагань було козацтво, тим більшою була його сила, тим вищою роля, яку воно відогравало в історії України, і навпаки — всі його невдачі та занепад зв'язані з віддаленнем його від народньої маси, з фактом спроневерення інтересам сеї маси.

Скоро та нестримно росла українська козаччина протягом XVI століття — дарма що мала проти себе систематичні зусилля польського правительства, щоб здавити її, а бодай приборкати, втиснути в рамки польської рації стану. Всі законні постанови, звернені проти козацтва, показали ся без жадного виімку безсильними. Оружні розправи з козацтвом, як от війни 1583, 1591, 1593, 1596, 1625, 1637 років, хоча й кінчили ся мілітарно для козаків нещасливо, не то що не спиняли в нічим росту їх сили та значіння: ні, по кождім неудалім мілітарно зриві, по хвилевім обезсиленню, ставала козаччина ще дужчою, ще сильнійшою, ще більше самопевною. Тайна сього розвою лежить в тодішнім відношенню козацтва до народньої маси. Зріст політичної його сили та значіння є безпосереднім зовнішнім проявом внутрішньої еволюції, яку переживало козацтво. Бувши в своїх початках лише сею частиною народньої маси, що звертала ся проти східнього її ворога — Татарів — козаччина стає чим раз виразнійше та свідомійше заступником і подвижником суспільних та політичних інтересів сеї маси. Політика козаччини утотожнюєть ся з соціальною по-

літикою української маси. Два постуляти зістають ся через увесь сей час на чолі козацьких домагань: узнання козацьких „вольностей“ та необмеженість козацького реєстру. Перший постулят означав свободу від усіх економічних та правнополітичних тягарів, наложених польським державним ладом на селянство та міщанство. Само собою се домаганне „вольностей“ мало для козацтва чисто становий характер: воно було домаганнем станового привілею для самого тільки козацтва. І річ зовсім певна: якби розходило ся тільки о сей один постулят козацьких вольностей, порозумінне між козацтвом і Річею посполитою, булоб наступило дуже скоро і дуже легко булиб покінчили ся криваві конфлікти козацтва з Польщею. Немоżliвість покінчити сей конфлікт миром впливала з обставини, що вище згадане домаганне йшло завсігди в парі з другим домаганнем: козацтво домагало ся постійно, і з огляду на свою позицію мусіло домагати ся, разом з признаннем станових своїх привілеїв також поширення козацького реєстру, а в дійсности, необмеження його. Сей другий постулят відбирав першому характер становости, який він формально носив. Бож річ ясна, колиб кождому, або майже кождому, можна було стати козаком, тоді козацтво перестало бути окремим „станом“ і козацькі „вольности“ ставали уділом усеї народньої маси. Таким чином домагання козацтва стали формою для соціальних домагань українського демосу, а козацьчина не чим иншим, як тількиж найактивнішою, найсвідомішою, передовою частиною сього демосу.

А рівночасно з тим, як виписало козацтво на своїх стягах соціальні постуляти української маси, ставало воно в чим раз тіснішій злуці з інтелігентними кругами України, тим чинником, серед котрого росла та кріпшала політично українська самосвідомість. Коли виступи козацтва були первісно політично нічим незамітні, слідно у них, почавши з кінця XVI віку, політичну думку і поширення політичного світогляду. Козацькі провідники та діячі стають політичними провідниками та діячами України, стаючи чим раз виразніше заступниками її

політичної незалежності — аж найбільший з поміж українських гетьманів Богдан Хмельницький став зовсім певною ногою на ґрунті української національної держави.

І ось трагізм української історії: її лінія, що по руїні і по розпаді князівської держави, почавши з половини XVI століття йде постійно і дуже скоро в гору, заломлюєть ся майже нагло як раз в моменті, коли політична думка дійшла врешті до повної самосвідомости і коли на услугах сеї думки стала, як здавало ся, сила, якої ніколи ще перше не розвинула Україна. По світлих оружних побідах, на вершині сили, слави і міжнароднього значіння заключає великий гетьман союз з „восточним царем“ і сей союз, що, помимо усіх застережень і без огляду на основну свою концепцію, був ре-зигнацією з великих плянів та думок, був кінцем великого, титанського розмаху і початком нової руїни.

Дарма шукати причини сього трагічного закінчення найбільшого з усіх народніх поривів України в самій тільки дипломатичній помилці керманича української політики. Договір з Московщиною не бувби потрібний, а наслідки його не булиб так нещасні, якби не се явище, яке під той час склало ся в соціяльній історії України та найшло свій вислів у внутрішній її політиці. Сим явищем було виділенне козащини, а бодай її вищих шарів в окрему соціяльну верству — виділенне, яке, хоча ще й не було повне, одначе зазначило ся вже внутрішнім роздором, спроневіреннем інтересам маси, що була досі живущим джерелом козацької сили. З отсим моментом, коли козацтво ступило на шлях станової політики, коли подумано серіозно про обмеженне козацького реестру, поза яким малаби зостати ся маса селянства в соціяльнім поневоленню, проти котрого так довго і так завзято боронила ся, з сим моментом була на довгий час рішена судьба України.

Розчарована маса не давала вже достаточної сили опору для самостійної політики українських керманичів. Само козацтво поділило ся: демократичнійша його частина з Запорожем на чолі стало в опозиції до забаганок козацької старшини. Слідом

за соціальним роздором ішла неможливість витворити одноцільну, систематичну, політичну програму і зеднати для її переведення всі сили України.

На сім роздвоєнню поміж старшиною і демосом розбивають ся всі зусилля керманичів української політики по Хмельницькім. Виговський впав, бо не вмів і не міг добути собі так конче — в час недовершеної ще нової організації — потрібного довіря маси. Дорошенко мусів бороти ся весь час з затіями старшини, що серед невпорядкованих державно-політичних обставин доходила своїх станових прав та особистих інтересів: і не було вже тої стихійної сили, що моглаб, як великий народний зрив часів Хмельницького, звести усі народні сили до одного спільного знаменника і поставити їх на службу свідомої своїх цілей національної політики Дорошенка. Тому і помер Дорошенко на чужій півночі не здійснивши своїх великих плянів, котрим стільки присвятив заходів, для яких здійснення виявив стільки дипломатичного хисту та політичної бистроумности. Найбільше може трагічний упалок Мазепа, з іменем котрого звязана послідня перед Руїною велика спроба вибороти волю України. Ні далекосяглий політичний зір гетьмана, ні залізна послідовність його заходів, ні весь його розум та енергія не змогли виратувати великої справи, за яку він боров ся, бо сей великий політичний діяч України зостав ся чужий народній масі та її змаганням. І ся маса покинула Мазепу в рішаючий момент і навіть імя його переховала з докором в своїй традиції, наділяючи своїми симпатіями його противників, в яких добачила своїх заступників.

Добачили мабуть Орликові очі, в чім лежала тайна політичної сили України. В його нездійсненій на жаль „хартії вольностей“ 1710 р. звучить вже думка про забезпеченне простого козака і селянина. Але сей намір, бодай в обмежених границях дати стрим соціальній політиці, не зміг уже бути переведений в діло. Вже зломана була народня сила, вже страчена була для України козацька старшина, змушена дивити ся на Москву як на охорону загарбаних своїх соціальних

привілеїв. Протягом кількадесяти літ мріяв Орлик про оживотворення закутої народньої сили — та по mimo всіх заходів не довело ся йому понести своїх кличів на Україну. Надто вже сильною ногою стала тут Московщина, надто слабе було розумінне московської небезпеки в союзників, до яких звертав ся Орлик, і — головне — надто розбита була вже власна сила України. А зломало сю силу не що инше, як тільки розбрат української політичної думки з інтересом народньої маси. А дало силу „восточному царю“ не що инше, як умілість консеквентно побільшувати сей роздор та використовувати його для цілей своєї політики. Не мілітарна перевага Москви віддала їй під ноги Україну — перечать сьому 40.000 московських трупів на конотопським полі, а Полтава не булаб мислима без української помочи цареві. Не рішала культурна перевага, бо вона виросла щойно на руїні України. Не побідила Москва дипломатичним розмахом, бо міждержавні відносини складали ся переважно проти неї, а договори з Польщею проти України були швидше наслідком побіди, ніж її причиною. Ключ російських успіхів на Україні лежав в її внутрішній політиці. Ся політика, що консеквентною зостала ся по нинішній день, лежала в тім, що *царське правительство помагало постійно заводити на Україні панські порядки, протегуючи всіма способами заходи української старшини коло закріпощення простолюду, а разом з тим виступало супроти української маси в ролі її оборонця, використовуючи в рішачі для себе хвилини її недовіре та опозицію до старшини.* Сій політиці не спроневірило ся царське правительство ніколи. Вона зостала ся такоюж самою і в часі по переяславським договорі, і тоді, коли в часі коліївщини одною рукою подавало свячені, а другою криваво громило збунтовані ватаги, і тоді, коли в ХІХ. столітті вертало селянам зрабовану свободу руками царя-„освободителя“.

Білянс сеї політики був згідний з тим, що намірено. Українські вищі верстви зістали зденаціоналізовані, відорвані від рідного пня і пішли на службу чужій державній ідеї.

Зостала ся тільки народня маса — закріпощена, темна, без-
сильна, що тільки десь в глибині душі заховала пам'ять мину-
лого, колишніх соціяльних та політичних змагань і поривів.

Такою застало Україну ХІХ. столітте.

І от, здавало сяб, на повній руїні почала жевріти іскра
нового часу і вибухла ясным полум'ям в поезії Шевченка. Се
заговорила знову стомлена душа народа, що почала будити ся
до нового життя. І заговорила вона зразуж усіма болями і
муками, та всім досвідом, усім пережитим минувшиною. Вели-
чним синтезом виступає в Тиртея сучасної України повязанне
суспільного і політичного ідеалу. Можна сперечати ся про те,
які були суспільні ідеали Шевченка, і пробувати підтягнути
їх, як і політичні його кличі, під знаменник ріжних політичних
та суспільних програм, але певне та неоспориме зостанеть ся
те, що домаганне суспільної рівности і повної політичної волі
становлять найглибший, основний тон його творів. Апостол
соціяльного визволення селянства Шевченко є рівночасно Про-
метеєм політичного визволення України. Соціяльний та полі-
тичний його ідеал звязані в одну нерозривну цілість. Коли він
каже, що „встане правда, встане воля“, то віщує загибіль тій
самій силі, що й соціяльно замінила в пекло тихий рай україн-
ського села й політично стала „каторою України“. Тому й виз-
волення з під сеї сили не може бути односторонне, а з окрема
політичне визволення України не уявляеть ся Шевченкови
інакше, як рівночасно з воскресеннем соціяльної правди на
Україні. Здійснити сю правду, се велика місія, яку сповнити
має вільна Україна. Україна бо не тільки „встане“, але „встане
... світ правди засвітить і помолять ся на волі невольничі
діти“. І се основа політичної думки сучасної, відродженої
України, альфа і омега всіх українських змагань. Нема україн-
ської політичної партії, ні нап'ям, що не будувавби свого
погляду на будучність на основнім положенню, що політична
воля України дасть ся здійснити лишень при щирім та гли-
бокім зрозумінню та узглядненню становища широкої народньої
маси. Се положенне не є ані академічною тезою, ані роман-

тизмом народництва. Воно є впливом глибокого та непохитного, опертого на зрозумінню минулого та теперішнього, переконання, що без приєднання народньої маси немислимий на Україні який небудь політичний широкий рух та що лишень той зможе знайти ключ до душі народа, хто зискає його довіре, як щирий заступник його інтересів.

В даний момент набрало порушене тут питання окремого практичного значіння. Воно має спеціальну актуальність та вагу.

Міліони Українців за російським кордоном ждуть подій грядучих днів. Сі міліони стогнуть під ярмом соціальної неволі. Їх тровить голод землі, яка зрошена їх потом і кровю, опинила ся в далеко переважній частині в руках володільців чужих національно масі простолюдя, в руках казни та царської семі. Сі міліони терплять нужду і кидають рідний край, щоб у далекій Сибіри глядіти собі можности людського життя. В занятій московським військом території завдає собі многоміліонна селянська маса питання, *хто* ті, що мають прийти за розбитими царськими арміями, та *що* вони для неї з собою принесуть. Відповіді на се питання—таке накіпіле, таке велико важне, не почує український люд з уст своїх провідників, бо вони стогнуть тепер в тюрмах і їм відобрано можність зійти ся з масою та до неї заговорити. Відповідь можуть дати самі лишень ті, кого вижидають там: свідомі з нетерплячкою, несвідомі ще й до того темні — з сумнівами та певно й з виплеканим московською демагогією недовірем.

В великоважний момент переступлення російського кордону зєдиненими арміями освободителів, мусить українська селянська маса почути у відповідь, що тепер будуть справді „загоєні рани віків“, що загарбана земля опинить ся в руках українського селянства. Ся відповідь рішить про відношенне маси до нового ладу, а коли се відношенне не байдужне для остаточного висліду війни, то воно буде одним з чинників, що рішать про побіду. Що так є, найновішим свіжим доказом сього події послідніх таки часів, перших літ ХХ. століття.

Селянські рухи 1902 р., що в своїй основі були наскрізь стихійним висловом соціяльних болів селянської маси, набрали зараз-же і з неборною силою політичного характеру. Вони висловили ся дуже скоро цілим рядом політичних постулятів і з ними тісно звязаний початок зорганізованого політичного, революційного руху „Революційної Української Партії“ (Р. У. П.), діяльність якої була так многоважна і так багата наслідками для цілого сучасного політичного українства.

Більше ще, бо вже зовсім свідомо, передумано доказав правдивість нашої тези революційний рух 1905 р. Лишень ті течії серед українського громадянства змогли відограти в ньому свою ролю, що були висловом також соціяльних інтересів суспільного низу, і вони то змогли також по упадку великої революції зберегти українську політичну думку. Не пора тут переходити докладно історію революції, якої перший акт відограв ся перед десятьма роками. Нехай можна буде нам пригадати, що інтелігентські круги України зясували собі ціль боротьби не инакше, як зробив се поет тих кругів в одній з боевих своїх пісень:

„Ми здобудемо землю і волю
І загоїмо рани віків“.

Платформа Союзу визволення України.

Українські землі по обидва боки австро-російського кордону є не тільки одним з головних теренів сучасної європейської війни, а також одною з причин і предметом війни.

Українці добре розуміють, що у війні сій ходить головню о їх долю, ходить о те, чи в результаті війни український Піємонт в Австрії буде знищений, чи українське національне житте розцвіте також по той бік Збруча, аж за Дніпро і над Чорне море, і тому не можуть зоставати ся німими свідками теперішніх подій, а голосно і рішучо підносять свої неоспоримі права на національну самостійність.

Об'єктивна історична конечність вимагає, аби між західною Європою і Москівщиною повстала самостійна українська держава. Потрібно се для осягнення і утрєвалення європейської рівноваги, є се в інтересі народів австро-угорської держави, а передовсім в інтересі німецького народу в обох цісарствах, а для українського народу було б се здійсненнем вікових його мрій і зусиль.

В зрозумінню сеї історичної конечности російські Українці покликали до життя центральну загально національну органі-

зацію, яка взяла на себе репрезентацію під теперішню хвилю національно-політичних і соціально-економічних інтересів українського народу в Росії. Організацією сею є „Союз визволення України“.

В Союзі репрезентовані всі ті політичні напрями, що стоять на становищі державної самостійности українського народу, а реалізацію своїх національно-політичних і економічних стремлінь в даний момент звязують з розбиттям Росії у війні.

Національно-політичною плятформою Союза є державна самостійність України.

Формою правління самостійної української держави має бути конституційна монархія, з демократичним внутрішнім устроєм політичним, однопалатною системою законодавства, горожанськими, язиковими і релігійними свободами для всіх національностей і віроісповідань, з самостійною українською церквою.

На випадок прилучення до Австрії більшої чи меншої території російської України буде Союз обстоювати за створенням з усіх земель, заселених українським народом в Австрії осібногo автономного краю.

Одночасно зі збудованням самостійної української держави має бути переведена радикальна аграрна реформа на користь селянства. Є се основний економічний постулат „Союза визволення України“.

Практичною своєю задачею ставить „Союз визволення України“ :

1. Організацію українських суспільних сил для переведення в життя постулатів Союза.

2. Переведення національної громадсько-політичної організації земель російської України, о скільки вони будуть окуповані у війні з Росією.

3. Приготованне скликання українського національного конгресу, який би заняв становище про форму правно-державної організації відібраних від Росії в наслідок війни чи на основі рішення міжнародної конференції українських земель, про внутрішній політичний устрій, аграрну справу і пр.

4. Виступи в обороні інтересів українського народу і його національно-державних змагань перед правительствами воюючих держав і перед міжнародними конференціями.

5. Популяризацію української справи в Європі через видавництво публікацій, кореспонденцій і пр.

„Союз визволення України“ в своїй діяльності стоїть в контактї з австрійськими Українцями.

Вірячи в остаточну побіду австро-угорської і німецької армій і в розбите Росії, вірять Українці і в те, що на руїнах Російської імперії, сеї тюрми народів, встане

Вільна Самостійна Україна.

За „Союз визволення України“ :

В. Дорошенко, А. Жук, М. Меленевський,

А. Скоропис - Йолтуховський.

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить два до чотири рази у місяць.

Річна передплата виносить 10 К. (4 рублі), піврічна 5 К. (2 руб.),
квартальна 3 К. (1.20 руб.). :-: Ціна поодинокого примірника
30 сот. (15 коп.).

Редагує: Вол. Дорошенко.

Видає і відповідає за редакцію: Омелян Бачинський.

Адреса редакції і адміністрації: Wien, VIII. Josefstädter-
strasse 79, II. Stiege, Tür 19.

.....

Ukrainische Nachrichten.

Mitteilungen des Bundes zur Befreiung der Ukraina.

Redaktion und Administration: Wien, VIII. Josefstädterstrasse 79.

Telephon Nr. 13.430.

Erhältlich im Zeitungsbüro H. Goldschmiedt, Wien, I. Wollzeile 11,
und in allen grösseren Trafiken.

Preis per Nummer 10 h, monatl. 40 h, vierteljährl. K 1.20, ganzjährl. 4 K.

Herausgeber und verantwortlicher Redakteur: Omelan Batschynskyj.

Redigiert vom Komitee des Bundes zur Befreiung der Ukraina.

Erscheinen 4 bis 6mal monatlich.

